

XXI ASR KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIKANING O'RNI

Shavkotov Asilbek Xurshid o'g'li

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti, Tarix fakulteti
"Milliy go'ya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi" yo'nalishi 201-guruh talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada XXI asr ko'nikmalarining mazmun-mohiyati, zamonaviy pedagogikaning yosh avlod tafakkurini rivojlantirishdagi o'rni hamda bugungi globallashuv va raqamli taraqqiyot davrida ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb vazifalar yoritiladi. Shuningdek, kreativ fikrlash, tanqidiy tafakkur, kommunikativ kompetensiya, media savodxonlik va muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish kabi ko'nikmalarni shakllantirishning pedagogik asoslari ilmiy manbalar va hayotiy misollar orqali tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: XXI asr ko'nikmalari, zamonaviy pedagogika, tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikatsiya, media savodxonlik, innovatsion ta'lim, raqamli texnologiyalar, kompetensiya, ta'lim tizimi.

Bugungi insoniyat taraqqiyoti tarixida XXI asr mutlaqo yangi davr sifatida namoyon bo'lmoqda. Ilm-fan, texnologiya va sun'iy intellektning jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan o'zgartirmoqda. Endilikda insondan faqat tayyor bilimlarni yod olish emas, balki mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish, yangi g'oyalar yaratish va tez o'zgarayotgan sharoitga moslasha olish talab etilmoqda. Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – yosh avlodda XXI asr ko'nikmalarini shakllantirishdir.

XXI asr ko'nikmalari deganda insonning zamonaviy hayot va kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishishi uchun zarur bo'lgan bilim, malaka va kompetensiyalar tushuniladi. Xalqaro ta'lim tashkilotlari, xususan UNESCO va OECD tadqiqotlarida bu ko'nikmalar qatoriga tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikatsiya, hamkorlikda ishlash, media savodxonlik, axborotni tahlil qilish, raqamli texnologiyalardan foydalanish va muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish kabilar kiritiladi. Chunki zamonaviy jamiyatda oddiy bilim tez eskiradi, biroq o'rganishni o'rganish qobiliyati insonni doimiy rivojlantirib boradi.

An'anaviy ta'lim tizimida asosan tayyor bilimlarni o'zlashtirishga urg'u berilgan bo'lsa, bugungi pedagogika inson tafakkurini faollashtirishga yo'naltirilmoqda. Zamonaviy pedagogikaning asosiy maqsadi o'quvchini passiv tinglovchidan faol izlanuvchi shaxsga aylantirishdir. Chunki inson o'zi izlab topgan bilimni chuqurroq anglaydi va uzoqroq eslab qoladi. Shu sababli bugungi

dars jarayonlarida interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish va innovatsion texnologiyalar keng qo'llanilmoqda.

Tanqidiy fikrlash XXI asrning eng muhim ko'nikmalaridan biri hisoblanadi. Axborot oqimi nihoyatda kuchaygan bugungi davrda inson har qanday ma'lumotni tahlil qila olishi, uning to'g'ri yoki noto'g'riligini ajrata bilishi zarur. Ayniqsa, internet va ijtimoiy tarmoqlarda yolg'on axborotlar, manipulyativ g'oyalar va zararli kontentlarning keng tarqalishi yoshlarning mustaqil tafakkuriga xavf tug'dirmoqda. Shu bois zamonaviy pedagogika yoshlarni tayyor fikrlarni qabul qiluvchi emas, balki savol bera oladigan, dalillarni solishtira oladigan va mantiqiy xulosa chiqaradigan shaxs sifatida tarbiyalashga intiladi.

Kreativlik ham XXI asrda yuqori qadrlanayotgan ko'nikmalardan biridir. Avvallari muvaffaqiyat mezonini mavjud bilimlarni takrorlash bilan belgilanar edi. Hozir esa yangicha g'oya yaratish, noodatiy yondashuv topish va innovatsion fikrlash asosiy ustunlikka aylangan. Zamonaviy iqtisodiyotda sun'iy intellekt oddiy mexanik ishlarni bajara boshlayotgan bir davrda insonning ijodkorlik qobiliyati yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli pedagogika yoshlarning tasavvuri va mustaqil fikrini rivojlantirishga xizmat qilishi lozim.

Bugungi dars jarayonida o'quvchini faqat tinglashga majbur qiluvchi metodlar yetarli samara bermaydi. O'quvchi fikrlashi, bahslashishi, izlanishi va o'z g'oyasini himoya qila olishi kerak. Chunki faol ishtirok etilgan bilim inson ongida mustahkamroq saqlanadi. Shu nuqtai nazardan zamonaviy pedagogika o'qituvchi rolini ham o'zgartirmoqda. Endilikda pedagog faqat bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, motivator va tafakkur rivojiga yordam beruvchi shaxs sifatida namoyon bo'lmoqda.

Kommunikativ kompetensiya ham zamonaviy jamiyatning muhim talablaridan biridir. Inson bilimli bo'lishi bilan birga, o'z fikrini ravon ifoda qila olishi, jamoa bilan ishlashi va boshqalar bilan samarali muloqot qura olishi zarur. Chunki bugungi mehnat bozori individual emas, ko'proq jamoaviy faoliyatni talab qilmoqda. Shu sababli ta'lim jarayonida munozara, guruhli ishlar, taqdimot va loyiha faoliyatiga alohida e'tibor berilishi kerak.

Media savodxonlik ham XXI asr pedagogikasining muhim yo'nalishiga aylanmoqda. Bugungi yoshlar asosiy axborotni internet orqali qabul qilmoqda. Biroq har qanday axborot ham foydali yoki ishonchli emas. Ayrim hollarda virtual makondagi noto'g'ri g'oyalar yoshlarning dunyoqarashiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois zamonaviy pedagogika yoshlarni axborotni tanqidiy tahlil qilishga, media mahsulotlarning maqsadini tushunishga va virtual tahdidlardan himoyalashga o'rgatishi zarur.

Raqamli texnologiyalar ta'lim tizimini tubdan o'zgartirib yubordi. Bugungi kunda elektron platformalar, virtual laboratoriyalar, sun'iy intellekt asosidagi

dasturlar va onlayn ta'lim imkoniyatlari keng rivojlanmoqda. Bu esa bilim olishni yanada qulay va tezkor qilmoqda. Biroq texnologiyaning o'zi yetarli emas. Muhimi, undan qanday foydalanishdir. Agar texnologiya faqat tayyor ma'lumotni uzatish vositasiga aylansa, u inson tafakkurini sustlashtirishi mumkin. Shu bois zamonaviy pedagogika texnologiyani tafakkur rivojiga xizmat qildirishga intilishi kerak.

Bugungi kunda dunyoning rivojlangan davlatlari ta'lim tizimini aynan XXI asr ko'nikmalari asosida qayta shakllantirmoqda. Masalan, Finlandiya ta'lim tizimida yodlashdan ko'ra muammoli vaziyatlarni hal qilishga ko'proq e'tibor beriladi. Singapur maktablarida kreativlik va innovatsion fikrlash asosiy ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Yaponiya ta'limida esa intizom, jamoaviy ishlash va axloqiy tarbiya texnologik bilimlar bilan uyg'un holda olib boriladi. Bu tajribalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ta'lim faqat akademik bilim bilan cheklanib qolmasligi kerak.

Shuningdek, XXI asr ko'nikmalarini shakllantirishda hissiy intellekt ham muhim ahamiyatga ega. Inson o'z hissiyotlarini boshqara olishi, boshqalarni tushunishi va ruhiy bosimga bardosh bera olishi kerak. Chunki zamonaviy hayot sur'ati inson psixologiyasiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Stress, axborot bosimi va raqobat muhiti yoshlarning ruhiy holatiga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli pedagogika insonning nafaqat intellektual, balki psixologik barqarorligini ham rivojlantirishga xizmat qilishi zarur.

Bugungi ta'limda "umr davomida o'rganish" tamoyili muhim o'rin egallamoqda. Chunki texnologiya va kasblar juda tez o'zgarayotgan davrda inson bir marta olgan bilim bilan butun umr yashay olmaydi. U doim yangi bilim va ko'nikmalarni egallab borishi kerak. Shu bois zamonaviy pedagogika o'quvchilarga tayyor bilim berishdan ko'ra, mustaqil o'rganish ko'nikmasini shakllantirishga ko'proq e'tibor qaratmoqda.

O'zbekiston ta'lim tizimida ham so'nggi yillarda zamonaviy pedagogik yondashuvlarni joriy etishga katta e'tibor qaratilmoqda. Raqamli ta'lim platformalarining rivojlanishi, xorijiy tajribalarni o'rganish, innovatsion metodlarni joriy etish va yoshlarning ijodiy qobiliyatlarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha keng islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa mamlakatning kelajak taraqqiyoti uchun intellektual salohiyatli avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Ta'lim tizimida o'qituvchining shaxsiy namunasi ham katta ahamiyatga ega. O'qituvchi zamonaviy bilimlarni egallagan, kreativ fikrlaydigan va doimiy o'rganishga intiladigan shaxs bo'lsa, o'quvchilar ham unga ergashadi. Chunki pedagogning shaxsiy madaniyati va dunyoqarashi tarbiya samaradorligiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Taklif sifatida aytish mumkinki, ta'lim tizimida XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan amaliy mashg'ulotlar va loyiha ishlari sonini ko'paytirish zarur. Maktab va oliy ta'lim muassasalarida kreativ fikrlash, media savodxonlik, liderlik va kommunikatsiya bo'yicha maxsus dasturlar joriy etilishi maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, o'qituvchilarning zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo'yicha malakasini oshirish ham muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, XXI asr insondan faqat bilim emas, balki keng tafakkur, moslashuvchanlik va innovatsion fikrlashni talab qilmoqda. Shu sababli zamonaviy pedagogikaning vazifasi yosh avlodni tayyor qolip asosida emas, balki mustaqil fikrlaydigan, ijodkor va ma'naviy yetuk shaxs sifatida tarbiyalashdan iboratdir. Zamonaviy ko'nikmalarga ega avlodgina globallashuv va texnologik taraqqiyot davrida jamiyat rivojining asosiy kuchiga aylana oladi. Ta'lim esa ana shu buyuk kelajakning eng muhim poydevoridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. UNESCO Education Strategy 2030. – Paris, 2021.
2. OECD Future of Education and Skills 2030 Report. – OECD Publishing, 2020.
3. Trilling B., Fadel C. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. – San Francisco, 2009.
4. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916.
5. Freire P. Pedagogy of the Oppressed. – Continuum, 1970.
6. Mirziyoyev Sh. M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
7. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
8. Robinson K. Creative Schools. – Penguin Books, 2015.